

Про організацію навчально-виховного процесу з біології в загальноосвітніх навчальних закладах Полтавської області у 2017-2018 навчальному році

Біологічна освіта в сучасному світі спрямована на розвиток і саморозвиток учнів відповідно до їхніх власних потреб та уподобань. Підґрунтям та джерелом для особистісного розвитку стають не тільки предметні знання, уміння та навички, а й досвід особистості з оволодіння ними. Суспільство вимагає від освітньої галузі створення умов, за яких дитина засвоює культурні цінності та опановує різноманітні види діяльності, набуває знань та умінь, які необхідні їй для життя та реалізації себе в сучасному суспільстві.

Якість освіти залежить від багатьох чинників: відповідності сучасних навчальних програм до потреб суспільства, досконалості форм та методів навчання, використання сучасних педагогічних технологій, професійної майстерності педагогів, необхідного матеріального забезпечення тощо. Перехід на новий Державний стандарт базової та повної освіти, впровадження компетентнісного підходу до навчання є складовими реформи системи освіти України. Відповідно до нової освітньої парадигми, особистість, що навчається, сама будує власний освітній процес, а найважливішою функцією педагога є стимулювання і підтримка самоосвіти та саморозвитку. Оновлення цілей та змісту навчання, зокрема з біології, потребує оновлення методичного інструментарію вчителя, переходу до системного використання більш ефективних педагогічних технологій, націлених на організацію продуктивної освітньої діяльності учнів.

I. Навчально-методичне забезпечення шкільного курсу «Біологія»

Навчання біології у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017-2018 навчальному році у 6–9 класах здійснюватиметься відповідно до нової редакції Державного стандарту («Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», затверджений постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392, у 10–11 класах – за Державним стандартом базової і повної середньої освіти від 14.01.2004 № 24.

У 2017 році програми для 5–9 класів були оновлені з урахуванням положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016 р.) і результатів громадського обговорення на сайті EdEra. Метою оновлення було запропонувати стратегію прогресу в навчанні через формування предметних умінь і визначених Концепцією ключових компетентностей. Для цього програми перебудовано на основі результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів як сукупності знанневого, смислового і діяльнісного компонентів. Напрямами для оновлення програм є інтегровані змістові лінії (однакові для всіх навчальних предметів): «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Ці змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно

розкриваються у процесі навчання і виховання учнів; інтегровані змістові лінії співвідносяться з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

З особливостями вивчення біології в 6–9 класах у 2017/2018 навчальному році можна ознайомитись у додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 09.08.2017 № 1/9-436 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році».

У зв'язку з внесеними в навчальні програми змінами наголошуємо, що вчитель здійснює календарне і поурочне планування в довільній формі (у друкованому або електронному вигляді). Він самостійно визначає формат, обсяг, структуру, зміст і оформлення календарних планів і поурочних планів-конспектів. Академічна свобода вчителя так само передбачає вільний вибір форм організації навчально-виховного процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту біологічної освіти.

Програми і підручники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах:

Таблиця 1

Клас	Програма	К-ть год. на тиждень	Підручники
ОСНОВНА ШКОЛА: загальноосвітні навчальні заклади			
6	Програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas2017.html)	2	Відповідно до замовлення навчального закладу на електронному репозитарії: «Біологія» підручник для 6 класу ЗНЗ. Костіков І.Ю., Волгін С.О., Додь В.В., Сиволюб А.В., Довгаль І.В., Жолос О.В., Скрипник Н.В., Ягенська Г.В., Толстанова Г.М., Ходосовцев О.Є. «Освіта» «Біологія» підручник для 6 класу ЗНЗ. Остапченко Л.І., Балан П.Г., Матяш Н.Ю., Мусієнко М.М., Славний П.С., Серебряков В.В., Поліщук В.П. «Видавництво «Генеза»
7	Програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. (http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas2017.html)	2	Відповідно до замовлення навчального закладу на електронному репозитарії: «Біологія» підручник для 7 класу ЗНЗ. Довгаль І.В., Ягенська Г.В., Жолос О.В., Ходосовцев О.Є., Костіков І.Ю., Волгін С.О., Додь В.В., Сиволюб А.В., Скрипник Н.В., Толстанова Г.М. ТОВ «ВД «Освіта» «Біологія» підручник для 7 класу ЗНЗ. Остапченко Л.І., Балан П.Г., Серебряков В.В., Матян Н.Ю., Горобчишин В.А. ТОВ «Видавництво «Генеза» «Біологія» підручник для 7 класу ЗНЗ. Запорожець Н.В., Черевань І.І., Воронцова І.А. ТОВ «Видавництво «Ранок»

			<p>«Біологія» підручник для 7 класу ЗНЗ. Соболь В.І. Видавництво «Абетка»</p> <p>«Біологія» підручник для 7 класу ЗНЗ. Шабанов Д.А., Кравченко М.О. ТОВ «Видавництво «Грамота»</p> <p>«Біологія» підручник для 7 класу ЗНЗ. Півень Т.О., Бондаренко В.В. «Довкілля-К»</p> <p>«Біологія» підручник для 7 класу ЗНЗ. Базанова Т.І., Кузнецова Ю.О., Кюся Є.О., Павіченко Ю.В. Агенція сучасних спеціалістів та авторів</p>
8	<p>Програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804.</p> <p>http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas2017.html</p>	2	<p>Відповідно до замовлення навчального закладу на електронному репозитарії:</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Страшко С.В., Горяна Л.Г., Білик В.Г., Ігнатенко С.А. ТОВ «Видавництво «Грамота»</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Костильов О.В., Яценко С.П. ВПФ «Аксіома»</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Соболь В.І. ТОВ «Абетка»</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Базанова Т.І., Павіченко Ю.В., Кузнецова Ю.О. ТОВ «Літера ЛТД»</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Міщук Н.Й., Жирська Г.Я., Степанюк А.В., Барна Л.С. Редакція газети «Підручники і посібники»</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Задорожний К.М. «Видавництво «Ранок»</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Матяш Н.Ю., Остапченко Л.І., Пасічніченко О.М., Балан П.Г. ТОВ «Видавництво «Генеza»</p> <p>«Біологія» підручник для 8 класу ЗНЗ. Жолос О.В., Толстанова Г.М., Ягенська Г.В., Додь В.В., Довгаль І.В., Ходосовцев О.Є., Костіков І.Ю., Волгін С.О., Сиволюб А.В., Скрипник Н.В., ТОВ «Фоліо»</p>
9	<p>Програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804.</p> <p>http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas2017.html</p>	2	<p>Відповідно до замовлення навчального закладу на електронному репозитарії:</p> <p>«Біологія» підручник для 9 класу ЗНЗ. Шаламов Р.В., Носов Г.А., Литовченко О.А., Каліберда М.С.</p> <p>«Біологія» підручник для 9 класу ЗНЗ. Задорожний К.М.</p> <p>«Біологія» підручник для 9 класу ЗНЗ Остапченко Л.І., Балан П.Г., Поліщук В.П.</p> <p>«Біологія» підручник для 9 класу ЗНЗ Межжерін С.В., Межжеріна Я.О.</p> <p>«Біологія» підручник для 9 класу ЗНЗ. Андерсон О.А., Вихренко М.А., Чернінський А.О.</p> <p>«Біологія» підручник для 9 класу ЗНЗ. Соболь В.І.</p>
ОСНОВНА ШКОЛА: загальноосвітні навчальні заклади з поглибленим вивченням предмета			
8	<p>Програма з біології для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології, затверджена</p>	4	-

	наказом МОН України від 17.07.2013 № 983. http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalniprogramy.html		
9	Програма з біології для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології, затверджена наказом МОН України від 17.07.2013 № 983. http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalniprogramy.html	4	-
СТАРША ШКОЛА: рівень стандарту			
10	Програма з біології 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 14.07.2016 № 826. http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalniprogramy.html	1,5	«Біологія» Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) Балан П.Г., Вервес Ю.Г., Поліщук В.П. «Біологія» Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) Тагліна О.В.
11	Програма з біології 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 14.07.2016 № 826. http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalniprogramy.html	1,5	«Біологія» Підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) Балан П.Г., Вервес Ю.Г.
СТАРША ШКОЛА: академічний рівень			
10	Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с., а також розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalniprogramy.html	1,5+ (0,5)	«Біологія» Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) Балан П.Г., Вервес Ю.Г., Поліщук В.П. «Біологія» Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) Тагліна О.В.

11	Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с., а також розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html	1,5+ (0,5)	«Біологія» Підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) Балан П.Г., Вервес Ю.Г. «Біологія» Підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень) Межжерін С.В., Межжеріна Я.О.
----	--	------------	--

СТАРША ШКОЛА: профільний рівень, поглиблене вивчення

10	Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с., а також розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html	5	«Біологія» Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) Межжерін С.В., Межжеріна Я.О., Коршевнік Т.В.
----	--	---	--

11	Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с., а також розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html	5	«Біологія» Підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) Межжерін С.В., Межжеріна Я.О., Коршевнік Т.В.
----	--	---	--

Для вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації чинною є програма з біології 2010 року: <http://www.imzo.gov.ua/2016/03/01/list-imzo-vid-1-03-2016-2-1-10-370-pro-vikoristannya-navchalnih-program-u-2015-2016-navchalnomu-rotsi/>

Електронні версії нових підручників (для 7–9 класів) розміщені за посиланням: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>.

Доцільним також є використання зошитів із друкованою основою (особливо за відсутності підручників) для проведення практичних робіт або робочих зошитів

«три в одному» (робочий зошит + зошит для практичних робіт + зошит для контролю знань), яким надано грифи Міністерства освіти та науки України.

Таблиця 2

Розподіл кількості годин на викладання біології в основній школі

Клас	6	7	7 (спеціалізовані школи з поглибленим вивченням іноземних мов)	8	9	8 (поглиблене вивчення біології)	9 (поглиблене вивчення біології)
Кількість годин на тиждень	2	2	1,5	2	2	4	4

Таблиця 3

Розподіл кількості годин на викладання біології в старшій школі

Рівні змісту навчання	Рівень стандарту		Академічний рівень		Профільний рівень	
Клас	10	11	10	11	10	11
Кількість годин на тиждень	1,5	1,5	1,5 (+0,5)*	1,5 (+0,5)*	5	5

*Варіативна складова Типових планів може використовуватись на підсилення предметів інваріантної складової. Навчальний заклад, враховуючи інтереси учнів, може за рахунок варіативної складової виділити на вивчення біології на академічному рівні в 10 та/або 11 класі не 1,5 а 2 години на тиждень. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем самостійно і фіксується у календарно-тематичному плані, який погоджується керівником навчального закладу.

Програми факультативів та курсів за вибором з біології, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах подані у Листі Міністерства освіти і науки України №1/11-8269 від 17.08.2017 «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Програми факультативів та курсів за вибором з біології та екології, рекомендовані Міністерством для використання у загальноосвітніх навчальних закладах: 7–11 класи – Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для допрофільної підготовки та профільного навчання. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009, 2014. – 246 с. Звертаємо увагу, що у 2014 році дію грифа на зазначений збірник програм було продовжено без внесення змін у перелік і зміст програм. Тому у навчальному процесі може використовуватись як збірник програм 2014 року видання так і збірник програм 2009 року видання.

Зміст програм курсів за вибором і факультативів як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, враховуючи кількість

годин виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчальної та матеріально-технічної бази навчального закладу. Окремі розділи запропонованих у збірнику програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором.

Слід зазначити, що навчальні програми курсів за вибором можна використовувати для проведення факультативних занять і навпаки, програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

За рішенням навчального закладу облік занять з курсів за вибором може здійснюватися на окремих сторінках класного журналу або у окремому журналі. Облік факультативних занять здійснюється в окремому журналі. Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів також приймається навчальним закладом.

Звертаємо увагу, що в організації навчально-виховного процесу потрібно використовувати навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники (робочі зошити, зошити для практичних і лабораторних робіт, різних видів контролюючих робіт тощо), які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, схвалення відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти.

II. Нормативні документи, що регулюють організацію навчально-виховного процесу з біології, обумовлюють оформлення кабінетів і відповідної документації, проведення роботи з питань безпеки життєдіяльності на уроках біології

1. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01, затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63.

2. Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН України від 20.07.2004 № 601).

3. Правила безпеки під час проведення навчання з біології в загальноосвітніх навчальних закладах (Наказ МОН України від 15.12.2010 № 1085, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.12.2010 за № 1215/18510).

4. Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України (Наказ МОН України від 18.04.2006 № 304, зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 07.07.2006 за № 806/12680).

5. Інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (Лист МОНМС України від 01.02.2012 № 1/9-72).

6. Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань розроблення інструкцій з безпеки проведення навчально-виховного процесу в кабінетах природничо-математичного напрямку (Лист МОН України від 17.07.2013 № 1/9-498).

7. Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (Лист МОН України від 16.06 2014 № 1/9-319).

8. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН України від 22.06.2016 №704) .

9. Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (Наказ МОН України від 15.08.2016 № 974).

(З повним текстом інструктивно-методичних матеріалів можна ознайомитись на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки www.mon.gov.ua та Інституту модернізації змісту освіти www.imzo.gov.ua).

III. Рекомендації по використанню у навчально-виховному процесі реактивів, які визначено як прекурсори

Відповідно до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів» і Постанови Кабінету Міністрів України від 05.2011 № 4 «Про внесення змін до Постанов Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 і від 10.10.2007 № 1203» деякі хімічні речовини підлягають заходам контролю щодо їх зберігання та обліку. З огляду на зазначене, рекомендуємо не зберігати в кабінеті біології кристалічний калій перманганат.

IV. Рекомендації щодо оформлення записів інструктажів з безпеки життєдіяльності на уроках біології

Звертаємо увагу, на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 № 304 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 07.07.2006 за № 806/12680 та листа МОН України від 16.06.2014 № 1/9-319 «Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх навчальних закладах». Згідно з цими документами здійснюються такі інструктажі:

Таблиця 4

Оформлення записів інструктажів з БЖД на уроках біології

Назва інструктажу	Час проведення	Запис про проведення
Первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності	Перший урок навчального року	Тільки в журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності (журнал зберігається в кабінеті біології)

Первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності	На уроці перед початком практичної та лабораторної роботи (якщо для роботи використовуються мікроскопи, лабораторний посуд та інструментарій)	У класному журналі на сторінці предмета в графі «Зміст уроку». Форма запису: «Проведено інструктаж з БЖД»
Позаплановий інструктаж з безпеки життєдіяльності	У разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж тощо	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності
Цільовий інструктаж з безпеки життєдіяльності	У разі організації позанавчальних заходів (олімпіади, екскурсії)	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності

Відповідно до Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і навчальних закладах, затвердженого наказом МОН України від 01.08.2001 № 563, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 20.11.2001 за № 969/6160 (зі змінами внесеними згідно з наказом МОН України № 782 від 20.11.2006) під час проведення усіх видів практичних робіт з біології на навчально-дослідній ділянці, в оранжереї (теплиці), у куточку живої природи учитель біології проводить з учнями інструктаж з охорони праці.

V. Оцінювання учнів на уроках біології, порядок ведення класного журналу

1. Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з біології є: поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

У навчанні біології провідну роль відіграє пізнавальна діяльність, спрямована на оволодіння методами наукового пізнання, яка реалізується у програмі через лабораторні дослідження, практичні та лабораторні роботи, дослідницький практикум, проекти.

2. Можливості для самостійного вивчення учнями об'єктів живої природи створюються під час лабораторних досліджень та дослідницького практикуму. **Лабораторні дослідження** забезпечують процесуальну складову навчання біології. Учні виконують їх на етапі вивчення нового матеріалу за завданнями, які пропонує учитель, з використанням натуральних об'єктів, гербарних зразків, колекцій, моделей, муляжів, зображень, відеоматеріалів. Мета такої діяльності – розвиток в учнів умінь спостерігати, описувати біологічні об'єкти та власні спостереження, виділяти істотні ознаки біологічних об'єктів, виконувати рисунки біологічних об'єктів; формування навичок користування мікроскопом, розв'язування пізнавальних завдань тощо. Прийоми виконання лабораторних досліджень та оформлення їх результатів визначаються учителем з урахуванням вимог програми, вікових особливостей та рівня сформованості навчальних умінь в учнів. Виконання лабораторних досліджень фіксується в класному журналі на

сторінці «Зміст уроку». Приклад запису: «Водорості (зелені, бурі, червоні). Лабораторне дослідження будови зелених нитчастих водоростей». Програмою не передбачено оцінювання лабораторних досліджень, оскільки їх мета – набуття нових знань в процесі діяльності та формування спеціальних умінь.

3. **Дослідницький практикум** передбачає самостійну (або з допомогою дорослих) роботу учнів у позаурочний час. Його мета – вироблення особистого досвіду дослідницької діяльності у процесі розв'язування пізнавальних завдань.

4. **Практичні та лабораторні роботи** виконуються з метою закріплення або перевірки засвоєння навчального матеріалу та рівня сформованості практичних умінь і навичок. Практичні та лабораторні роботи оформляються учнями в робочому зошиті або в зошиті з друкованою основою й обов'язково оцінюються. Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних робіт є недоцільним. Перед початком лабораторної роботи учитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі «Зміст уроку»: Лабораторна робота № (ставиться номер роботи та тема з навчальної програми). Проведено інструктаж з БЖД. Наприклад, запис до лабораторної роботи в 8-му класі: «Лабораторна робота №1. Мікроскопічна будова крові людини. Проведено інструктаж з БЖД». На початку практичної роботи учитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі «Зміст уроку»: Практична робота № (ставиться номер роботи з навчальної програми, та зазначається її тема). Проведено інструктаж з БЖД. Наприклад, запис до практичної роботи в 6-му класі: «Практична робота № 2. Виготовлення мікропрепаратів шкірки луски цибулі та розгляд її за допомогою оптичного мікроскопа. Проведено інструктаж з БЖД».

У зв'язку з технічною помилкою в програмі, звертаємо увагу на нумерацію практичних робіт у 9 класі. Під час складання календарних планів необхідно внести зміни в нумерацію цих робіт:

Практичні роботи (9 клас)

№ 1. Розв'язання елементарних вправ зі структури білків та нуклеїнових кислот

№ 2. Розв'язування елементарних вправ з реплікації, транскрипції та трансляції

№ 3. Складання схем схрещування.

5. Із метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів 6–9 класів програмою запропоновано орієнтовні теми міні-проектів або проектів. Учитель може пропонувати власну тематику проектів та дослідницького практикуму. Проекти розробляють окремі учні або групи учнів у процесі вивчення навчальної теми. Форма представлення результатів проекту може бути різною: у вигляді повідомлень, презентації, виготовлення буклетів, планшетів, альбомів тощо. Проект може бути колективним і виконуватись на уроці. Протягом навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проект (індивідуальний або груповий). Захисту проектів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку (у такому разі в класному журналі у графі «Зміст уроку» робиться запис: «Представлення результатів навчального(их) проекту(ів)» із зазначенням його(їх) тематики) або окремих уроків (якщо виконання навчального проекту відбувається на уроці у класному журналі робиться запис: «Навчальний проект» із зазначенням його теми).

6. Поточна оцінка виставляється до класного журналу в колонку з датою в день проведення уроку, коли здійснювалося оцінювання учня. За наявності виправлених оцінок має стояти підпис учителя, який засвідчує внесені зміни.

7. Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом Тематична (*без дати*). Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі лабораторні (практичні) роботи. З огляду на це, у кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї з лабораторних (практичних) робіт, передбачених програмою у змісті певної теми. Тематична оцінка не підлягає коригуванню.

8. Семестрова оцінка виставляється без дати до класного журналу в колонку з надписом I семестр, II семестр. З метою об'єктивного семестрового оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичного оцінювання, доцільно використовувати різні форми для проведення перевірки навчальних досягнень з різних тем: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмове, усне, комп'ютерне), тематична контрольна робота. Для запобігання перевантаженню учнів не рекомендується проведення тематичної контрольної роботи з біології в кінці семестру. Обов'язковим є проведення однієї контрольної роботи на семестр. Контрольні роботи виконуються в зошиті для контрольних робіт або на окремому аркуші та зберігаються в кабінеті протягом року. Відпрацювання пропущених учнем контрольних робіт є недоцільним. Проведення семестрової контрольної роботи програмами з біології не передбачено. Оцінка за ведення зошитів з біології не виставляється.

9. Річне оцінювання здійснюється за результатами семестрового оцінювання. Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання, одного або двох семестрів (наказ МОН України № 762 від 14.07.2015 р.).

10. Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учитель може обґрунтовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремої теми. Розподіл навчальних годин у межах тем здійснюється безпосередньо вчителем. Для тематичного оцінювання, а також для повторення, узагальнення, аналізу та коригування знань учнів можуть використовуватися резервні години. Програмою передбачено резервний час, який може бути використаний учителем на власний розсуд для організації різноманітних форм навчальної діяльності: екскурсій, проектної та дослідницької діяльності учнів, роботи з додатковими джерелами інформації, корекції та узагальнення знань.

11. Для учнів 6–9-х класів необхідно використовувати критерії оцінювання навчальних досягнень (наказ МОН України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти»). Оцінювання навчальних досягнень учнів 10-11 класів на уроках біології слід здійснювати відповідно до загальних підходів до визначення рівня навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, відповідно до Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів [Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (наказ

МОНмолодьспорту України від 13.04.2011 № 329) [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/18438/ та наказу МОНмолодьспорту України від 30.08.2011 № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану» – Режим доступу <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/normativno-pravova-baza1.html>

12. Допустима тривалість підготовки домашніх завдань з усіх предметів: у 6 класі – 2,5 години; 7–9 класах – 3 години; 10–11 класах – 4 години. (Лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2007 р. № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів»).

Чинними залишаються методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу з біології у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 №1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22, 2012 р.).

Нагадуємо, що у 2018 році Україна братиме участь у дослідженнях PISA (Programme for International Student Assessment, офіційний веб-сайт програми www.oecd.org/pisa), що проводиться кожні три роки. У ньому беруть участь 15-річні учні з більш як 70 країн світу. У визначених навчальних закладах проводитимуться тестування, які мають на меті визначити в учнів здатність до використання знань і умінь з природничих наук у життєвих ситуаціях. Тому рекомендуємо у 2017/2018 навчальному році збільшити кількість завдань практичного спрямування на уроках. Детальну інформацію про PISA – рамкові матеріали, зразки завдань попередніх циклів, новини про стан підготовки до проведення дослідження в Україні – розміщено на офіційному сайті Програми в Україні: pisa.testportal.gov.ua.

Із метою підвищення фахової ерудованості пропонуємо долучатися учителям біології до участі у конкурсах «Геліантус учитель», Всеукраїнського Інтернет конкурсу «Учитель року-2018» за версією науково-популярного природничого журналу «Колосок».

Значно більшої уваги вчителів біології області вимагає питання щодо організації ефективної роботи з обдарованими дітьми. Свідчення тому є виступи команди Полтавської області без призових місць на IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології протягом останніх років. Рекомендуємо організувати роботу за програмою підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології. Детальна інформація про біологічні олімпіади, турніри та конкурси на Українському біологічному сайті http://www.biology.org.ua/index.php?chapter=olimp&subj=vbo2015_3&lang=ukr

Для активізації роботи з обдарованими учнями та проведення якісної позаурочної роботи учителям біології у 2017-2018 навчальному році пропонуємо організувати учнів до участі у Всеукраїнському Інтернет-турнірі із природничих дисциплін (<http://www.vpd.inhost.com.ua>), Міжнародній природознавчій грі «Геліантус» (<http://www.helianthus.com.ua/>), Міжнародному природничому інтерактивному конкурсі «Колосок» (<http://kolosok.org.ua>) тощо.

Під час підготовки учнів до ЗНО рекомендуємо використовувати Програму зовнішнього незалежного оцінювання з біології (затверджену наказом МОН України 03.02.2016 №77) <http://testportal.gov.ua/progbio/>

Пропонуємо вчителям біології використовувати під час викладання предмету методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання відповідно додатку до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 «Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», де зазначено внесок українських науковців та педагогів у розвиток науки.

Матеріали для підготовки уроків і занять висвітлено на сторінках педагогічної методичної преси: у журналах «Біологія і хімія в рідній школі» (видавництво «Педагогічна преса»), «Біологія. Шкільний світ», «Біологія» (видавнича група «Основа»), у науково-популярних журналах для школярів – «Колосок», «Біологія для допитливих», «Юний натураліст», «Країна знань» тощо.

Поліпшенню якості та результативності роботи вчителів у міжкурсовий період сприяє науково-методичний та інформаційний супроводи, що здійснюються відділом природничо-математичних дисциплін та технологій Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського у співпраці з вищими навчальними закладами, методистами Р(М)МК (НМЦ), районними (міськими) та шкільними методичними об'єднаннями.

Аналізуючи вищезазначене у 2017-2018 навчальному році методистам районних, міських, об'єднаних територіальних громад кабінетів (центрів), керівникам методичних об'єднань учителів біології на серпневих нарадах та упродовж навчального року **рекомендуємо:**

- опрацювати нормативні документи Міністерства освіти і науки України до 2017/2018 навчального року, методичні рекомендації «Про організацію навчально-виховного процесу з біології в загальноосвітніх навчальних закладах Полтавської області» у 2017/2018 навчальному році та вимоги до оформлення документації навчально-методичної бази кабінету біології;

- ознайомити вчителів із оновленою програмою для 6–9-х класів та критеріями оцінювання навчальних досягнень;

- забезпечити належне оформлення класних журналів, ведення документації з безпеки життєдіяльності в кабінетах біології;

- звернути увагу на самоосвітню організацію роботи вчителя, осучаснення змісту навчального матеріалу з біології, створення умов для розвитку творчих здібностей учнів, систематичний самоаналіз власних уроків, вимоги щодо оформлення документації; на підготовку учнів до участі в зовнішньому незалежному оцінюванні 2018 року;

- продовжити роботу щодо поширення досвіду учителів по впровадженню інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання;

- надавати методичну допомогу вчителям (особливо тим, які не мають відповідної фахової освіти та молодим спеціалістам) у міжкурсовий період;

– активізувати діяльність щодо сприяння заохочення й підтримки обдарованих дітей, учнівської молоді шляхом надання допомоги у підготовці їх до участі у Всеукраїнських учнівських олімпіадах, творчих та інтелектуальних конкурсах, залученню до науково-дослідницької та творчої діяльності;

– вчасно надавати інформацію про проведення та заохочувати вчителів до участі у всеукраїнських, обласних конкурсах, семінарах, конференціях та інших фахових заходах.

Корисні посилання для учителів біології:

Освітній веб-сайт для вчителів «Хімічна та біологічна освіта Полтавщини»
<http://chemistry-forum.at.ua/>

Сайт Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського <http://poippo.pl.ua/>

Сайт Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології:

http://biology.org.ua/index.php?chapter=olimp&subj=vbo2014_3&lang=ukr

Сайт Всеукраїнського турніру юних біологів:

<http://biology.org.ua/index.php?subj=tur&lang=ukr&chapter=olimp>

Віртуальна навчальна лабораторія: http://www.virtulab.net/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=57&Itemid=108

Сайт Всеукраїнського Інтернет турніру із природничих дисциплін:

www.vpd.inhost.com.ua

Сайт Міжнародної природознавчої гри «Геліантус»:

<http://www.helianthus.com.ua/>

Сайт Міжнародного природничого конкурсу «Колосок» <http://kolosok.org.ua/>

Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0044-13/conv>

Стенди для кабінету біології: <http://stendik.com/stjendy-prjedmjetnyje/biologija/>

Конспекти уроків: <http://www.uroki.net/docxim.htm>

Конспекти уроків: http://osvita.ua/school/lessons_summary/biology/

Літній науковий табір ШКОЛА НАУКИ DESK: <http://nauka.org.ua>

Освітня студія NATURE Tutor Group: <http://biology.org.ua/index.php?subj=ntg&lang=ukr&chapter=main>

Методист відділу
природничо-математичних
дисциплін та технологій

В.І. Бур'ян